

Systemy fonologiczne spółgłoskowe

Autor: Halina Karaś

Systemy fonologiczne spółgłoskowe (inaczej: systemy konsonantyczne) w dialektach są zróżnicowane w mniejszym stopniu niż systemy fonologiczne samogłoskowe. Wiąże się to z pewnymi procesami fonetycznymi (np. jabłonkowanie, mazurzenie itp.) prowadzącymi do pomieszania lub redukcji jednego z trzech szeregów spółgłosek: szumiącego sz, ż, cz, dż, syczącego s, z, c, dz i „ciszącego” ś, ź, ć, dź. Gwary mazurzące nie mają spółgłosek cz, dż, a występowanie sz, ż jest ograniczone do spółgłosek pochodzących z dawnego r (w ortografii rz, trzeba, rzeka = w wymowie tszeba, żeka). W gwarach jabłonkowskich i malborsko-lubawskich doszło do pomieszania spółg. ś, ź, ć, dź z sz, ż, cz, dż. Najwięcej zmian w systemie fonologicznym spółgłoskowym wprowadził dialekt mazowiecki. Nastąpiło uproszczenie systemu ze względu na mazurzenie, zastąpienie spółgłosek wargowych miękkich przez połączenia typu pj, bj, pś, bż itd. oraz twardą wymowę spółgłosek tylnojęzykowych k, g (kedy, wrogem = kiedy, wrogiem). System fonologiczny spółgłoskowy najbardziej zbliżony do języka ogólnego mają Wielkopolska i Śląsk. Między najuboższym systemem spółgłoskowym Mazowsza i najliczniejszym Wielkopolski i Śląska plasują się systemy fonologiczne spółgłoskowe dialektu małopolskiego. Porównajmy dwa skrajne systemy fonologiczne spółgłoskowe: System

maksymalny

s ś sz ch
ż
k
g
ń
l
r
ł
j

f

v
p t
b d

System minimalny f

s ś ch v

z ź p t
c ć kb b
dz dź gm m
m n ń

l
r
ł
j

z ź
c ć cz k
dz dź dż g

Wielkopolska

Mazowsze Por. Asynchroniczna wymowa

spółgłosek wargowych, Grupy spółgłoskowe=, Hipertrofia palatalności spółgłosek tylnojęzykowych k', g', Siakanie, Spółgłoski przedniojęzykowe, Spółgłoski środkowojęzykowe, Spółgłoski tylnojęzykowe, Spółgłoski wargowe.